FELSEFE

11. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 4

TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. "Aral Gölü'nün Kuruması" konulu proje ödevini hazırlayan öğrenciler şu bilgilere ulaşmıştır: Orta Asya'daki Aral Gölü bir zamanlar dünyanın en büyük göllerinden biriydi. 1960'lardan itibaren gölü besleyen nehirlerin suyunun büyük bölümü pamuk tarlalarını sulamak için kanallara aktarıldı. Bu hatalı uygulamalar sonucunda göl büyük ölçüde kurudu, bölgedeki ekolojik denge bozuldu ve birçok canlı türü yok oldu. Tarım ile hayvancılık ciddi zarar gördü, bölge göç vermeye başladı.

Öğrenciler, araştırma sırasında akıllarına gelen soruları sınıf panosuna yazmıştır:

I. Aral Gölü'nün yüzölçümü 1960'tan bu yana ne kadar küçülmüştür?
II. Gölde yaşayan balıkların ve kuşların, insana sağladıkları yarardan bağımsız bir değeri var mıdır?
III. Kuruyan göl tabanından rüzgârla taşınan tuzlu tozlar çevredeki tarlaları nasıl etkilemektedir?
IV. Bugün yaşayanların gölün suyunu tüketmesi, gelecek kuşakların hakkını çiğnemek midir?
V. İnsanların ihtiyaçlarını ve göldeki canlıların yaşam hakkını birlikte gözeten ideal düzen nasıl olmalıdır?

(Bilgiler ders kitabından yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

1.1. Panodaki sorulardan felsefi nitelikte olan üçünü belirleyiniz. Bu soruları diğer iki sorudan ayıran özelliği açıklayınız. (8 puan)

1.2. Belirlediğiniz felsefi soruların her birini çevre etiğinde öne çıkan kavramlardan (potansiyel değer, sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik) biriyle eşleştiriniz. Her sorunun dile getirdiği felsefi problemi bir cümleyle yazınız. (12 puan)

2. Karadeniz Bölgesi'ndeki bir köyün yakınından geçen dere üzerine küçük bir hidroelektrik santrali (HES) kurulması planlanmaktadır. Projeye göre derenin suyunun büyük bölümü borularla santrale aktarılacaktır. Köy meydanında yapılan bilgilendirme toplantısında şu görüşler dile getirilmiştir:

Şirket temsilcisi Kerem Bey: Bu dere yüzyıllardır boşa akıyor. Santral binlerce evin elektriğini karşılayacak, köye iş imkânı getirecek. Doğadaki her şey insanın daha iyi yaşaması için vardır; derenin değeri de bize sağlayacağı faydadır.

Biyolog Selin Hanım: Derede yalnızca bu havzada yaşayan bir alabalık türü bulunuyor. Bu balıkların insana hiçbir yararı olmasa bile yaşamaları kendi başına değerlidir. İnsan diğer canlılardan daha üstün değildir; onların yaşam hakkını da gözetmek zorundadır.

Doğa gönüllüsü Orhan Bey: Ben yalnızca balıkları düşünmüyorum. Derenin yatağı, kayaları, şelalesi, toprağı ve içindeki canlılar birbirinden ayrılamaz bir bütündür. İnsan bu bütünün efendisi değil, diğer varlıklar gibi eşit bir parçasıdır.

Muhtar Fatma Hanım: Bu dereyi torunlarımızdan ödünç aldık. Biz onun sahibi değil, koruyucusuyuz. Bugünkü kazancımız için torunlarımızın bu dereden yararlanma hakkını elinden alamayız; gerekirse bazı isteklerimizden vazgeçmeliyiz.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

2.1. Toplantıda görüş bildiren kişilerin hangi çevre etiği yaklaşımını benimsediğini ve bu yaklaşımı gösteren ifadeyi gerekçesiyle tabloya yazınız. (16 puan)

Kişi	Benimsediği çevre etiği yaklaşımı (4×2 puan)	Yaklaşımı gösteren ifade ve gerekçe (4×2 puan)
Kerem Bey		
Selin Hanım		
Orhan Bey		
Fatma Hanım		

2.2. Kerem Bey ile Selin Hanım arasındaki görüş ayrılığı, çevre etiğinde doğanın değerine ilişkin hangi temel tartışmayı yansıtmaktadır? Açıklayınız. (4 puan)

3. Kent merkezinde yaşayan öğrenciler, okulun düzenlediği gökyüzü gözlem etkinliğinde ışıklardan uzak bir yaylada Samanyolu'nu ilk kez çıplak gözle gördü. Rehber; kentlerdeki aşırı ve gökyüzüne doğru yönlendirilmiş aydınlatmanın yıldızları görünmez hâle getirdiğini, gece göç eden kuşların yönünü şaşırtabildiğini anlattı. Öğrenciler dönüş yolunda şu soruları tartıştı:

I. İnsan doğanın bir parçası mıdır, yoksa doğanın karşısında ve dışında duran bir varlık mıdır?
II. Işık kirliliğinin kuşlara zarar verdiğine ilişkin bilgilerimizin doğru olduğundan nasıl emin olabiliriz?
III. Yıldızlı bir gece göğünün güzelliği gökyüzünün kendisinde midir, yoksa ona bakan insanın duygularında mıdır?
IV. Kendi rahatımız için göçmen kuşların yolunu şaşırtan aydınlatmaları kullanmaya devam etmek ahlaken doğru mudur?

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

3.1. Soruların her birinin felsefenin hangi alanına ait olduğunu yazınız. (4 puan)

3.2. Öğrencilerin tartıştığı sorulardan hareketle ışık kirliliğinin neden yalnızca bilimsel ve teknik bir sorun olarak değil, felsefi bir problem olarak da ele alınması gerektiğini açıklayınız. (6 puan)

4. Felsefe kulübünde aşağıdaki düşünce deneyi tartışılmaktadır:

"Uzak bir gelecekte insanlar Dünya'yı tamamen terk edip başka bir gezegene yerleşmeye karar vermiştir. Dünya'dan ayrılan son uzay aracının pilotu Deniz'dir. Deniz, kalkıştan hemen önce bir düğmeye basarak Dünya'da kalan bütün ormanları, gölleri ve bu yerlerde yaşayan canlıları yok edebilecektir. Dünya'ya bir daha hiçbir insan dönmeyecektir. Bu nedenle doğanın yok olmasından hiçbir insan zarar görmeyecek, kimse bu olayı öğrenmeyecektir."

(Bu düşünce deneyi, Richard Routley'in "son insan" düşünce deneyinden esinlenilerek soru için hazırlanmıştır.)

Kulüp üyelerinden Ece, "Hiçbir insan zarar görmüyorsa ortada ahlaki bir yanlış da yoktur. Deniz düğmeye basarsa yanlış bir şey yapmış olmaz." demiştir.

4.1. Ece'nin görüşü hangi çevre etiği yaklaşımına dayanmaktadır? Düşünce deneyinin bu yaklaşımın temel ilkesini nasıl sınadığını açıklayınız. (6 puan)

4.2. Deniz'in düğmeye basmasının ahlaken yanlış olup olmadığına ilişkin kendi görüşünüzü en az iki öncülden ve bir sonuçtan oluşan bir argümanla yazınız. Öncüllerinizde çevre etiğine ait en az bir kavram kullanınız. (8 puan)

P1:

P2:

C:

4.3. Görüşünüze karşı çıkan birinin ileri sürebileceği bir itirazı yazınız. Ardından bu itiraza gerekçeli bir cevap veriniz. (6 puan)

5. Okul kantininde bir hafta boyunca yapılan gözlemde, öğrencilerin aldığı yiyeceklerin önemli bir kısmının yarım bırakılıp çöpe atıldığı görülmüştür. Okul gazetesinin "Felsefe Köşesi"nde konu tartışmaya açılmış ve iki farklı görüş gelmiştir:

Arda: Yiyeceği parasıyla alan kişi onu yemekte ya da çöpe atmakta özgürdür. İsraf olsa olsa kişinin kendi bütçesine verdiği zarardır, ahlakla bir ilgisi yoktur.

Zehra: Bir ekmeğin sofraya gelmesi için toprak, su, enerji ve emek harcanıyor. Yiyeceği çöpe atmak yalnızca kendi paramızı değil, doğanın sınırlı kaynaklarını ve başkalarının hakkını da harcamak demektir.

Bilgi: Dünyada insan tüketimi için üretilen gıdanın yaklaşık üçte birinin kaybolduğu ya da israf edildiği tahmin edilmektedir.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

5.1. Arda ile Zehra'nın tartışmasından hareketle bir felsefi problem belirleyiniz ve bu problemi felsefi bir soru biçiminde yazınız. (4 puan)

5.2. 5.1'de yazdığınız soruya yönelik kendi görüşünüzü ortaya koyan felsefi bir paragraf yazınız. Paragrafınızda tezinizi açıkça belirtiniz, çevre etiğine ait en az iki kavramı doğru kullanınız, tezinizi en az iki gerekçeyle destekleyiniz ve sizinkine karşıt olan görüşü ele alıp ona cevap veriniz. (16 puan)

6. Bir haber sitesinin teknoloji bölümünde aynı gün şu üç haber yayımlanmıştır:

Haber 1: Bir alışveriş uygulamasının, kullanıcılarının konum bilgilerini ve arama geçmişlerini izinleri olmadan reklam şirketlerine sattığı ortaya çıktı.

Haber 2: Bir trafik kazasında olay yerindeki bazı kişilerin, yaralılara yardım etmek ya da yardım çağırmak yerine telefonlarıyla görüntü çekip sosyal medyada paylaştığı görüldü.

Haber 3: Sürücüsüz bir aracın karıştığı kazada kusurun yazılımı geliştirenlere mi, aracı üreten şirkete mi yoksa araçtaki yolcuya mı ait olduğu konusunda uzmanlar ortak bir kurala ulaşamadı.

(Haberler soru için hazırlanmıştır.)

6.1. Her haberde teknolojinin yol açtığı hangi aksiyolojik problemin görüldüğünü gerekçesiyle yazınız. (6 puan)

6.2. Zygmunt Bauman, "Teknoloji kördür, bir yere varmak için değil hareket ettiği için hareket eder." der. Bu sözle teknoloji hakkında ne ifade edildiğini açıklayınız ve sözü haberlerden biriyle ilişkilendiriniz. (4 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.4. Çözümleme, KB2.10. Çıkarım Yapma
2	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.7. Karşılaştırma, KB2.14. Yorumlama
3	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.8. Sorgulama
4	FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.16. Muhakeme (Akıl Yürütme), KB3.3. Eleştirel Düşünme, KB2.18. Tartışma
5	FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.13. Yapılandırma, KB2.20. Sentezleme, KB3.3. Eleştirel Düşünme
6	FEL.11.2.1. Teknoloji ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.4. Çözümleme, KB2.14. Yorumlama

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
20	*20*	*10*	*20*	*20*	*10*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 4** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(8 puan)**

- II, IV ve V numaralı soruların felsefi soru olarak belirlenmesi (3×2 = 6 puan)
- Bu soruları ayıran özelliğin açıklanması **(2 puan)**: Felsefi sorular doğanın değeri, gelecek kuşakların hakları, ideal düzen gibi değer, hak ve sorumluluk konularını sorgular; gözlem, deney ve ölçümle kesin olarak cevaplanamaz, farklı ama tutarlı cevaplara açıktır. I ve III numaralı sorular ise gözlem ve ölçümle cevabı bulunabilecek bilimsel sorulardır.

Kısmi cevap: Doğru belirlenen her felsefi soru 2 puandır. I veya III numaralı soru da felsefi soru olarak yazılmışsa yazılan her biri için 2 puan düşülür (bu ölçütten alınacak puan 0'ın altına inmez). Ayırt edici özellik yalnızca "Felsefi sorular zordur." gibi bir ifadeyle açıklanmışsa bu ölçütten puan verilmez.

1.2. **(12 puan)** Her soru için kavramın doğru eşleştirilmesi 2 puan, felsefi problemin doğru ifade edilmesi 2 puandır (3×2 + 3×2 = 12 puan).

- II numaralı soru: Potansiyel değer. Problem: İnsan dışındaki varlıkların içsel bir değere sahip olup olmadığı, doğanın yalnızca insana sağladığı yarar ölçüsünde mi değerli olduğu problemi.
- IV numaralı soru: Nesiller arası eşitlik. Problem: Gelecek kuşakların bugünkü kuşaklar üzerinde hakları olup olmadığı, doğal kaynakların kuşaklar arasında adil paylaşımı ve kullanım ölçüsü problemi.
- V numaralı soru: Sürdürülebilirlik. Problem: İnsanların ihtiyaçları ile canlıların yaşam hakkını birlikte gözeten sürdürülebilir bir çevrenin ve ideal düzenin mümkün olup olmadığı problemi.

Kısmi cevap: Yanlış eşleştirilen her kavram için 2 puan eksik verilir. Problem, soru aynen tekrar edilerek yazılmışsa o satır için problemden 1 puan verilir; problemin "... olup olmadığı problemi" biçiminde ya da konusu açıkça belirtilerek yazılması beklenir. Soru eşleştirilmeden yazılan probleme tek başına puan verilmez.

Örnek doğru cevap:

1.1. II, IV ve V numaralı sorular felsefidir. Bu sorular doğanın değerini, gelecek kuşakların haklarını ve nasıl bir düzenin doğru olduğunu sorgular. Bunlar gözlem, deney ya da ölçümle kesin olarak cevaplanamaz; farklı düşünürlerce farklı ama tutarlı biçimlerde cevaplanabilir. I ve III numaralı sorular ise ölçüm ve gözlemle cevabı bulunabilecek bilimsel sorulardır.

1.2. II numaralı soru potansiyel değer kavramıyla ilişkilidir ve insan dışındaki varlıkların içsel bir değere sahip olup olmadığı problemini dile getirir. IV numaralı soru nesiller arası eşitlik kavramıyla ilişkilidir ve gelecek kuşakların bugünkü kuşaklar üzerinde hakları olup olmadığı problemini dile getirir. V numaralı soru sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkilidir ve insanların ihtiyaçları ile canlıların yaşam hakkını birlikte gözeten sürdürülebilir bir düzenin mümkün olup olmadığı problemini dile getirir.

Yanlış cevap: I veya III numaralı soruların felsefi soru olarak seçilmesi; bir sorunun ilginç ya da önemli olduğu için felsefi sayılması; kavramların birbirine karıştırılması (örneğin II numaralı sorunun nesiller arası eşitlikle eşleştirilmesi); problemin yerine soruyla ilgisi olmayan genel bir cümle yazılması (örneğin "Aral Gölü kurumuştur."). Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

2. Doğru cevap:

2.1. **(16 puan)** Her kişi için yaklaşımın doğru belirlenmesi 2 puan, yaklaşımı gösteren ifadenin metinden gösterilip gerekçelendirilmesi 2 puandır (4×2 + 4×2 = 16 puan).

Kişi	Yaklaşım	İfade ve gerekçe
Kerem Bey	İnsan merkezci yaklaşım	"Doğadaki her şey insanın daha iyi yaşaması için vardır; derenin değeri de bize sağlayacağı faydadır." Doğayı insanın yararlanacağı bir araç olarak görmekte, derenin değerini insana sağladığı faydaya bağlamaktadır.
Selin Hanım	Canlı merkezci yaklaşım	"Bu balıkların insana hiçbir yararı olmasa bile yaşamaları kendi başına değerlidir." Tüm canlıların insanın onlara yüklediği değerden bağımsız olarak değerli olduğunu, insanın diğer canlılardan üstün olmadığını savunmaktadır.
Orhan Bey	Çevre merkezci yaklaşım	"Derenin yatağı, kayaları, şelalesi, toprağı ve içindeki canlılar birbirinden ayrılamaz bir bütündür." Ahlaki ilgiyi cansız varlıkları da içine alacak biçimde genişletmekte, insanı ekosistemin eşit bir parçası saymakta ve insanın doğa üzerindeki ayrıcalıklı üstünlüğünü reddetmektedir.
Fatma Hanım	Fütüristik yaklaşım	"Bu dereyi torunlarımızdan ödünç aldık. Biz onun sahibi değil, koruyucusuyuz." Gelecek kuşakları merkeze almakta, insanı doğanın sahibi değil koruyucusu olarak görmekte ve gelecek kuşaklar için bugünden fedakârlık beklemektedir.

Not: Orhan Bey için "derin ekoloji" yazan öğrenciye, gerekçesini canlı ve cansız varlıkları birlikte kapsayan bütüncül bakışa dayandırıyorsa tam puan verilir.

Kısmi cevap: Yanlış belirlenen her yaklaşım için 2 puan, yazılmayan ya da yaklaşımla uyuşmayan her ifade ve gerekçe için 2 puan eksik verilir. Yalnızca ifade aktarılıp gerekçe yazılmamışsa o satırın ifade ve gerekçe puanından 1 puan verilir. Yaklaşım belirlenmeden yazılan gerekçeye tek başına puan verilmez.

2.2. **(4 puan)**

- Görüş ayrılığının, doğanın araçsal bir değere mi yoksa içsel bir değere mi sahip olduğu tartışmasını yansıttığını belirtme **(2 puan)**
- Bu tartışmayı iki kişinin görüşüyle ilişkilendirerek açıklama: Kerem Bey'e göre derenin değeri insana sağladığı faydadır (araçsal değer); Selin Hanım'a göre balıklar insana yararlarından bağımsız olarak kendi başlarına değerlidir (içsel değer). **(2 puan)**

Kısmi cevap: Tartışmayı yalnızca "merkeze insanın mı yoksa doğanın mı alınacağı" biçiminde açıklayıp iki görüşle doğru ilişkilendiren öğrenciye 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap:

2.1.

Kişi	Yaklaşım	İfade ve gerekçe
Kerem Bey	İnsan merkezci	"Derenin değeri de bize sağlayacağı faydadır." Doğayı insanın daha iyi yaşaması için bir araç olarak görmektedir.
Selin Hanım	Canlı merkezci	"İnsan diğer canlılardan daha üstün değildir." Balıkların insana yararı olmasa da kendi başına değerli olduğunu savunarak bütün canlıları gözetmektedir.
Orhan Bey	Çevre merkezci	"Derenin yatağı, kayaları, şelalesi, toprağı ve içindeki canlılar birbirinden ayrılamaz bir bütündür." Canlıların yanında cansız doğayı da ahlaki ilginin içine almaktadır.
Fatma Hanım	Fütüristik	"Bu dereyi torunlarımızdan ödünç aldık." Gelecek kuşakların haklarını merkeze alıp onlar için fedakârlık yapılması gerektiğini söylemektedir.

2.2. Bu görüş ayrılığı, doğanın araçsal bir değere mi yoksa içsel bir değere mi sahip olduğu tartışmasını yansıtır. Kerem Bey, derenin değerini insana sağlayacağı elektrik ve iş imkânına bağlar; ona göre doğa, insan için bir araç olduğu ölçüde değerlidir. Selin Hanım ise balıkların insana hiçbir yararı olmasa bile kendi başlarına değerli olduğunu, yani içsel bir değere sahip olduğunu savunur.

Yanlış cevap: Yaklaşımların birbirine karıştırılması (örneğin Kerem Bey'in canlı merkezci, Fatma Hanım'ın insan merkezci olarak yazılması), metinde olmayan ifadelerin gerekçe gösterilmesi, 2.2'de tartışmanın "elektrik mi gerekli, balık mı?" gibi felsefi problemi yansıtmayan bir biçimde açıklanması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

3. Doğru cevap:

3.1. **(4 puan)** Doğru yazılan her alan 1 puandır (4×1 = 4 puan).

- I: Varlık felsefesi (ontoloji)
- II: Bilgi felsefesi (epistemoloji)
- III: Sanat felsefesi (estetik)
- IV: Ahlak felsefesi (etik)

Not: IV numaralı soru için "değer felsefesi (aksiyoloji)" yazan öğrenciye de puan verilir.

3.2. **(6 puan)**

- Bilim ve teknolojinin ışık kirliliğini ölçebileceğini, nedenlerini açıklayabileceğini ve aydınlatmanın nasıl azaltılacağına dair teknik çözümler üretebileceğini; ancak ne yapılması gerektiğine ilişkin değer sorularını tek başına cevaplayamayacağını belirtme **(2 puan)**
- Sorunun insanın doğadaki konumu, doğanın değeri, bilginin güvenilirliği, güzellik ve canlılara karşı ahlaki sorumluluk gibi felsefi soruları ortaya çıkardığını öğrencilerin sorularından en az biriyle örnekleyerek açıklama **(2 puan)**
- Çevre sorunlarının ontolojik, epistemolojik, estetik ve etik açıdan sorgulama ihtiyacı doğurduğunu; çözüm için insan-doğa ilişkisinin değer temelinde yeniden düşünülmesi gerektiğini belirtme **(2 puan)**

Kısmi cevap: Değinilmeyen her ölçüt için ölçütün puanı kadar eksik puan verilir. Sorulardan örnek verilmeden yapılan genel açıklamaya ikinci ölçütten 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap:

3.1. I. soru varlık felsefesine (ontoloji), II. soru bilgi felsefesine (epistemoloji), III. soru sanat felsefesine (estetik), IV. soru ahlak felsefesine (etik) aittir.

3.2. Bilim, ışık kirliliğinin ne kadar olduğunu ölçebilir; mühendislik de lambaların yönünü ve gücünü değiştirerek kirliliği azaltabilir. Ancak gece karanlığının korunması gereken bir değer olup olmadığı ya da kendi rahatımız için kuşlara zarar vermenin doğru olup olmadığı gibi sorular ölçümle cevaplanamaz. Öğrencilerin soruları göstermektedir ki bu sorun, insanın doğanın parçası mı yoksa efendisi mi olduğu, doğal güzelliğin nerede bulunduğu ve canlılara karşı ahlaki sorumluluğumuzun olup olmadığı gibi felsefi soruları beraberinde getirir. Çevre sorunları bu nedenle varlık, bilgi, güzellik ve ahlak açısından sorgulamayı gerektirir; kalıcı bir çözüm için insan-doğa ilişkisinin değer temelinde yeniden düşünülmesi gerekir.

Yanlış cevap: Soruların felsefe alanlarının birbirine karıştırılması (örneğin III numaralı sorunun bilgi felsefesine, II numaralı sorunun ahlak felsefesine yazılması); 3.2'de "Işık kirliliği teknik bir sorundur, felsefeyi ilgilendirmez." ya da "Felsefe hangi lambanın kullanılacağını belirler." gibi açıklamalar. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. Doğru cevap:

4.1. **(6 puan)**

- Ece'nin görüşünün insan merkezci yaklaşıma dayandığını belirtme **(2 puan)**
- Bu yaklaşımın ilkesini yazma: Doğa değerini insana sağladığı yarardan (araçsal özelliğinden) alır; etik temel yalnızca insanların birbirleriyle ilişkisinde geçerlidir. **(2 puan)**
- Düşünce deneyinin, hiçbir insanın etkilenmediği bir durumda doğanın yok edilmesinin yine de yanlış görünüp görünmediğini sorarak bu ilkeyi sınadığını; yok etme yanlış görünüyorsa doğanın insandan bağımsız (içsel) bir değeri olabileceğini açıklama **(2 puan)**

4.2. **(8 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Öğrencinin "yanlıştır" ya da "yanlış değildir" sonucuna varması puanı etkilemez; puan, argümanın yapısına ve gerekçelerin tutarlılığına göre verilir.

Ölçüt	Tam puan	Kısmi puan	Puan verilmez
Sonuç (C)	2 puan: Deniz'in eylemi hakkında açık bir yargı bildirir.	1 puan: Yargı belirsiz ya da kararsızdır ("Belki yanlış olabilir.").	Sonuç yoktur ya da soruyla ilgisizdir.
Öncüller (P1, P2)	4 puan: İki öncül de sonucu destekleyen, konuyla ilgili ve kabul edilebilir gerekçelerdir.	Her öncül için 1 puan: Öncül konuyla ilgilidir ama sonuçla bağı zayıftır.	Öncül sonucu tekrar eder ya da sonuçla ilgisizdir.
Kavram kullanımı	1 puan: Çevre etiğine ait bir kavram (içsel/araçsal değer, ahlaki sorumluluk, yaşam hakkı, insan/canlı/çevre merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır.	-	Kavram kullanılmamış ya da yanlış anlamda kullanılmıştır.
Tutarlılık	1 puan: Sonuç öncüllerden çıkar, argüman çelişki içermez.	-	Öncüller birbiriyle ya da sonuçla çelişir.

4.3. **(6 puan)** Bu madde de öğrencinin savunduğu görüşten bağımsız olarak puanlanır.

- Öğrencinin kendi görüşüne gerçekten yöneltilebilecek, konuyla ilgili bir itiraz yazması (2 puan; itiraz kendi görüşünü tekrar ediyorsa ya da konuyla zayıf ilişkiliyse 1 puan)
- İtiraza cevap verirken yeni bir gerekçe, ayrım ya da örnek kullanması (2 puan; yalnızca "Bu itiraz yanlıştır." gibi gerekçesiz bir cevaba puan verilmez)
- Cevabın 4.2'de savunulan görüşle tutarlı olması **(2 puan)**

Örnek doğru cevap:

4.1. Ece'nin görüşü insan merkezci yaklaşıma dayanır. Bu yaklaşıma göre doğa değerini insana sağladığı yarardan alır ve etik yalnızca insanlar arasındaki ilişkilerde geçerlidir. Düşünce deneyi, doğanın yok edilmesinden hiçbir insanın etkilenmeyeceği bir durum kurgular. Bu durumda bile doğayı yok etmek bize yanlış geliyorsa doğanın yalnızca insana yararı ölçüsünde değil, insandan bağımsız olarak da değerli olabileceği sonucuna ulaşılır. Böylece deney, insan merkezci yaklaşımın "Doğanın değeri insana sağladığı yarardır." ilkesini sınamış olur.

4.2. (Doğanın içsel değerini savunan bir görüş)

P1: İnsana yararından bağımsız olarak kendi başına değeri olan bir şeyi hiçbir gerekçe olmadan yok etmek ahlaken yanlıştır.

P2: Ormanlar, göller ve oralarda yaşayan canlılar, insana sağladıkları yarardan bağımsız olarak içsel bir değere sahiptir.

C: O hâlde hiçbir insan zarar görmeyecek olsa bile Deniz'in düğmeye basması ahlaken yanlıştır.

4.3. İtiraz: "Değer, ancak değer biçen bir varlık için vardır. İnsan kalmadığında ormanı değerli bulacak kimse de kalmaz; bu yüzden yok edilen bir değer de yoktur." Cevap: Canlılar için iyi ya da kötü olan şeyler, bunları değerlendiren bir insan olmasa da vardır. Kuraklık bir ağaç için kötü, yağmur iyidir; her canlının yaşamını sürdürme yönelimi onun kendi iyiliğinin olduğunu gösterir. Dolayısıyla değer yalnızca insanın onu takdir etmesine bağlı değildir ve düğmeye basmak bu canlıların kendi iyiliğini hiçe saymaktır.

Karşıt görüşü savunan bir öğrenci de örneğin şu argümanla 4.2'den tam puan alabilir: P1: Ahlaki ödevler yalnızca karşılıklı hak ve sorumluluk taşıyabilen akıl sahibi varlıklara karşı vardır. P2: Dünya'da geride kalan varlıklar arasında akıl sahibi ve hak taşıyabilen hiçbir varlık yoktur. C: O hâlde Deniz'in düğmeye basması ahlaken yanlış değildir. Bu öğrenci 4.3'te örneğin "Acı çekebilen hayvanların da ahlaki bir statüsü vardır." itirazını yazıp ahlaki ödevle acıma duygusu arasında ayrım yaparak cevap verebilir.

Yanlış cevap: Ece'nin görüşünün canlı merkezci ya da çevre merkezci yaklaşıma bağlanması; 4.2'de öncül yazılmadan yalnızca "Bence yanlıştır." denmesi ya da sonucun öncül olarak tekrar edilmesi (örneğin "P1: Deniz'in düğmeye basması yanlıştır. C: Bu yüzden yanlıştır."); 4.3'te görüşe yöneltilmemiş bir itiraz yazılması ya da itirazın cevapsız bırakılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. Doğru cevap:

5.1. **(4 puan)**

- Tartışmayla ilgili bir felsefi problemin belirlenmesi **(2 puan)**. Örneğin: israfın yalnızca ekonomik mi yoksa ahlaki bir sorun mu olduğu; insanın satın aldığı doğal kaynaklar üzerinde sınırsız bir kullanım hakkı olup olmadığı; insanın doğal kaynakları tüketmesinin ölçüsünün ne olduğu; bireysel özgürlüğün doğaya ve başkalarına karşı sorumlulukla sınırlanıp sınırlanmayacağı.
- Problemin felsefi bir soru biçiminde yazılması **(2 puan)**: Soru; değer, hak, özgürlük ya da sorumluluk gibi kavramlara yönelmeli, gözlem veya ölçümle kesin olarak cevaplanamamalı ve farklı gerekçeli cevaplara açık olmalıdır.

Kısmi cevap: Ölçümle cevaplanabilen bir soru (örneğin "Kantinde günde kaç ekmek çöpe atılıyor?") yazan öğrenci yalnızca problemi belirleme ölçütünden, problem tartışmayla ilgiliyse 1 puan alır.

5.2. **(16 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Arda'nın ya da Zehra'nın görüşüne yakın bir tez savunulması ya da iki görüşü birleştiren özgün bir tez geliştirilmesi puanı etkilemez; puan aşağıdaki ölçütlere göre verilir.

Ölçüt	Tam puan	Kısmi puan	Puan verilmez
Tez	3 puan: Tez 5.1'deki soruya açık bir cevap olarak belirtilmiştir.	1-2 puan: Tez sezdirilmiş ama açıkça yazılmamıştır.	Tez yoktur.
Kavram kullanımı	4 puan: Çevre etiğine ait iki kavram (sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik, potansiyel değer, ahlaki sorumluluk, içsel/araçsal değer, insan merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır.	2 puan: Bir kavram doğru kullanılmıştır.	Kavram yoktur ya da yanlış anlamda kullanılmıştır.
Gerekçeler	4 puan: Tezi destekleyen iki gerekçe vardır; gerekçeler tezle ilişkili ve kabul edilebilirdir.	2 puan: Tek gerekçe vardır ya da gerekçelerden biri tezle zayıf ilişkilidir.	Gerekçe yoktur ya da gerekçe tezi tekrar eder.
Karşıt görüş ve cevap	3 puan: Karşıt görüş doğru aktarılmış **(1 puan)** ve gerekçeli bir cevap verilmiştir **(2 puan)**.	1 puan: Karşıt görüş aktarılmış ama cevap verilmemiştir.	Karşıt görüşe yer verilmemiştir.
Tutarlılık ve bütünlük	2 puan: Paragraf çelişkisizdir ve bir sonuç cümlesiyle tamamlanmıştır.	1 puan: Çelişki yoktur ama sonuç cümlesi eksiktir.	Paragraf kendi içinde çelişir.

Örnek doğru cevap:

5.1. İsraf, yalnızca kişinin kendi bütçesini ilgilendiren ekonomik bir sorun mudur yoksa ahlaki bir sorun mudur?

5.2. Bence israf yalnızca ekonomik değil, ahlaki bir sorundur. Bir yiyeceğin parasını ödemek, onun üretiminde kullanılan toprağın, suyun ve enerjinin bütün değerini ödemek anlamına gelmez; çünkü bu kaynaklar sınırlıdır ve yalnızca bize değil, bugün yaşayan diğer insanlara ve gelecek kuşaklara da aittir. Nesiller arası eşitlik, doğal kaynakların kuşaklar boyunca adil paylaşılmasını gerektirir; gereksiz yere çöpe atılan her yiyecek başkalarının bu kaynaklardan yararlanma imkânını azaltır. Ayrıca sürdürülebilirlik açısından bakıldığında, kaynakların doğanın kendini yenileyebileceğinden daha hızlı tüketilmesi uzun vadede herkesin yaşamını tehdit eder. Arda, parasını ödeyen kişinin yiyeceğini istediği gibi kullanmakta özgür olduğunu söylemektedir. Ancak özgürlük, başkalarının haklarına ve ortak kaynaklara zarar vermeme sorumluluğuyla birlikte düşünülmelidir; bir kişinin özgürlüğü, herkese ait sınırlı kaynakların boşa harcanmasını haklı çıkarmaz. Sonuç olarak israf, insanın doğaya ve diğer insanlara karşı taşıdığı ahlaki sorumluluğu çiğnediği için ahlaki bir sorundur.

Not: Arda'nın görüşüne yakın bir tez savunan öğrenci de (örneğin israfın bireysel bir tercih olduğunu, ahlakın yalnızca başkasına doğrudan zarar veren eylemlerle ilgilendiğini insan merkezci yaklaşım ve araçsal değer kavramlarıyla gerekçelendirip Zehra'nın "başkalarının hakkı" gerekçesine cevap veren) ölçütleri karşılıyorsa tam puan alır.

Yanlış cevap: 5.1'de felsefi problem yerine bilgi sorusu yazılması; 5.2'de tez belirtilmeden israfa ilişkin bilgilerin sıralanması, kavramların yanlış anlamda kullanılması (örneğin "sürdürülebilirlik" kavramının "pahalılık" anlamında kullanılması), karşıt görüşe hiç değinilmemesi ya da paragrafta hem "İsraf ahlaki bir sorundur." hem de "İsrafın ahlakla hiçbir ilgisi yoktur." gibi çelişkili yargılara yer verilmesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

6. Doğru cevap:

6.1. **(6 puan)** Her haber için problemin doğru belirlenmesi 1 puan, gerekçenin haberle ilişkilendirilerek yazılması 1 puandır (3×1 + 3×1 = 6 puan).

- Haber 1: Güvenlik sorunları (mahremiyet ihlali). Gerekçe: Kişisel bilgiler veri olarak işlenip izinsiz kullanılmakta, kullanıcıların mahremiyeti ihlal edilmektedir.
- Haber 2: Değerlerin tahribatı. Gerekçe: Yardımlaşma, merhamet ve sorumluluk gibi bireysel ve toplumsal yaşamın temelini oluşturan değerler yerini beğeni ve paylaşım arzusuna, "ben" odaklı düşünmeye bırakmıştır.
- Haber 3: Ahlaki eylemin imkânı. Gerekçe: Yeni bir teknoloji karşısında sorumluluğun kime yükleneceğini belirleyen etik kurallar oluşturulamamıştır.

Kısmi cevap: Yanlış belirlenen her problem için 1 puan, yazılmayan ya da haberle ilişkilendirilmeyen her gerekçe için 1 puan eksik verilir. Haber 2 için "ahlaki eylemin imkânı" yazıp sosyal ilişkilerdeki karmaşıklık ve kuralsızlıkla gerekçelendiren öğrenciye problem için 1 puan verilir. Problem belirlenmeden yazılan gerekçeye tek başına puan verilmez.

6.2. **(4 puan)**

- Sözün anlamını açıklama **(2 puan)**: Teknolojinin kendi başına bir amacı ve yönü yoktur; insanın belirlediği amaçlar ve değerler doğrultusunda değil, kendi işleyişiyle ilerler. Bu kendiliğinden işleyiş, insanın teknoloji üzerinde hâkimiyet kurmasını zorlaştırır; bu nedenle teknolojinin etkilerinin farkında olan bilinçli ve eleştirel bir tutum gerekir.
- Sözü haberlerden biriyle ilişkilendirme **(2 puan)**. Örneğin Haber 3'te sürücüsüz araçların, sorumluluğu belirleyecek etik kurallar oluşturulmadan geliştirilip yollara çıkması; Haber 1'de veri toplama teknolojisinin kullanıcıların iradesinden bağımsız olarak işlemesi.

Örnek doğru cevap:

6.1. Haber 1'de güvenlik sorunları görülür; kullanıcıların kişisel verileri izinsiz satılarak mahremiyetleri ihlal edilmiştir. Haber 2'de değerlerin tahribatı görülür; yaralıya yardım etmek gibi temel bir değer, görüntü paylaşıp ilgi çekme isteğinin gerisinde kalmıştır. Haber 3'te ahlaki eylemin imkânı problemi görülür; sürücüsüz araç gibi yeni bir teknoloji karşısında sorumluluğu belirleyen etik kurallar oluşturulamamıştır.

6.2. Bauman bu sözle teknolojinin kendi başına bir amaca yönelmediğini, insanın değerleri ve amaçları tarafından yönlendirilmeden, sırf geliştirilebildiği için ilerlediğini anlatır. Bu durum, insanın teknolojiyi kontrol etmesini zorlaştırır. Haber 3'te sürücüsüz araçlar, bir kaza olduğunda sorumluluğun kime ait olacağına dair kurallar belirlenmeden geliştirilip trafiğe çıkmıştır. Teknoloji ilerlemiş ama hangi amaca ve hangi ahlaki ilkelere göre ilerleyeceği sonradan tartışılmaya başlanmıştır.

Yanlış cevap: Aksiyolojik problemler yerine ontolojik problemlerin yazılması (örneğin Haber 1 için yalnızca "yabancılaşma" yazılması), haberlerle ilgisi olmayan gerekçeler, 6.2'de Bauman'ın sözünün "Makinelerin gözü yoktur." ya da "Teknoloji çok hızlı gelişir." gibi yalnızca kelime anlamıyla ya da yüzeysel biçimde açıklanması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.